

Háda Béla

India hatalmi politikája a 21. század harmadik évtizedében – kihívások és lehetőségek

Absztrakt

A 21. század harmadik évtizede e sorok születéséig globális kihatással bíró válságok egész sorát hozta el. Hivatkozva erre a jelenségegyüttesre egyre többen vélik úgy, hogy a 2019-et követő évek egyúttal új világtörténelmi korszak határát is jelentik. Bár ma még igen korai lenne megkísérelnünk részletesen leírni ezen új korszak jellemzőit, az igen valószínűnek tűnik, hogy a nemzetközi rendszer jelentős állami és nem állami szereplőit érő különböző sokkhatások az addiginál feszültebb világot alapoznak meg. E világban a társadalmak várhatóan minden korábbinál nagyobb érzékenységet mutatnak majd a klimatikus és egészségügyi kockázatokkal szemben. Ugyanakkor a nagyhatalmak közötti érdekkonfliktusok alapján erősödhet a szembenállás a világrend fenntartásában érdekelt és az azt átrendezni kívánó államok között. Ennek kapcsán fontos megjegyezni, hogy formálódó világunkban a katonai erő hagyományos, háborús alkalmazása is újra reális opcióként merülhet fel e nagyhatalmak részéről, akár területszerző céllal is. Ez szintén jelentős változás a 2020-as éveket megelőző időszakokkal összevetve. Noha várhatóan az Amerikai Egyesült Államok világelsőége (bár több vonatkozásban csökkenő fölény mellett) fennmarad még egy ideig, a világrend multipolaritásának erősödése és különösen a Kínai Népköztársaság által képzett pólus felértékelődése borítékolható (VÖRÖS–TARRÓSY 2024). A világrend jelenleg tapasztalható átalakulása persze nem néhány év fejleménye, és a legkevesbé sem váratlan, csupán arról van szó, hogy 2022–2023-ra elérkeztünk néhány olyan lélektani pillanathoz, amely megélhetőbbé tette azt a szélesebb közvélemény számára is, egyúttal lökést adott az említett, nagyhatalmak közötti polarizáció felgyorsulásához. A nemzetközi biztonsági tanulmányok művelői (például Immanuel Wallerstein vagy Fred Halliday, Magyarországon pedig Tóth Péter munkásságát felhasználva) egyre gyakrabban jellemzik ezt a helyzetet a poszthegeemoniális világrend fogalmával. Ez olyan állapotot takar, amelynek a korábbi hegemon (korunkban az Amerikai Egyesült Államok) világelsőége fontos területeken kérdőjeleződik meg, ezért nem tudja vagy nem szándékozik tovább fenntartani a létező hatalmi struktúrát. Egyúttal ez a riválisok erősebb fellépését is maga után vonja, a pozíciók újraosztásának céljától vezérelve (TÁLAS 2021: 2).

Voltaképpen bármilyen (jelenleg reálisan elképzelhető) forgatókönyv érvényesüljön is az előttünk álló évtizedek világrendjének kiformalódásakor, India az egyik legjelentősebb hatalom lesz az államok közösségén belül. E tekintetben nincs vita a témával foglalkozó szakértők között. Am ez azt is jelenti, hogy állásfoglalásai egyes globális folyamatokat, illetve az indiai–csendes-óceáni térség biztonságát és fejlődését érintő kérdésekben a többi hatalom számára is egyre fontosabbakká válnak. Újdelhi egyértelmű elköteleződésre bírása egyik vagy másik érdekelt fél mellett ezért várhatóan erősödő törekvés lesz a többi vezető hatalom részéről, miközben Dél-Ázsia legnagyobb állama a valóban multipoláris világrendben érdekelt, amelyben megőrzi stratégiai autonómiáját, és nem válik közvetlenül érintetté mások konfliktusaiban. Ez a jelenség már a 2022-ben nyílt háborúvá eszkalálódott orosz–ukrán konfliktus vonatkozásában is megmutatkozott.

E tanulmány India nemzetközi pozíciójának változásait elemzi a hidegháború utáni időszakra, azon belül különösen az elmúlt 10 esztendőre nézve. Külön ismerteti ennek során az országfejlődésének néhány fontos jellemzőjét, a vezető hatalmakhoz fűződő viszonyát, valamint tágabb stratégiai környezetének Újdelhi számára kedvező avagy kedvezőtlen folyamatait. Végezetül a 2020-as évek elejének válságai nyomán a tanulmány kitekintésre is vállalkozik a jövőre annak vizsgálatával, hogy milyen kihívások terhelhetik az indiai hatalmi politikát az előttünk álló időszakban.

India nemzetközi helyzetének formálódása a posztbipoláris korban

India számára a posztbipoláris korszak beköszönté összetett kihívásokat hozott. Mindenekelőtt az új nemzetközi környezetben át kellett értékelnie addigi külpolitikáját, különösen, mivel a Szovjetunióhoz és az általa vezetett keleti blokkhoz fűződő kereskedelmi és biztonságpolitikai kötelékek meglazultak (esetenként kifejezetten megszűntek), így az ország már nem remélhette tőlük a korábbi előnyöket. Egyúttal a Szovjetunió felbomlása azt is jelentette, hogy India számára ajánlatosnak tűnt minél jobb viszonyra törekedni az unipoláris pillanatát élő Amerikai Egyesült Államokkal. Washington az afganisztáni szovjet kivonulást követően már alig mutatott érdeklődést a dél-ázsiai térség iránt, ami egyúttal azt is jelentette, hogy a korábbi vitatémák (Pakisztán pénzügyi és haditechnikai támogatása, a kabuli kormányhoz fűződő viszony stb.) sokat veszítettek jelentőségükből. A szuperhatalmak távozása a térségből viszont India fölényét tette nyomasztóbbá környezete számára, Pakisztánban például a kínai partnerség további felértékelődését és az iszlám szélsőséges csoportjainak támogatását ösztönözve. Noha ezek a folyamatok hosszabb távon növelték a politikai távolságot az USA és Pakisztán között, ebből még nem következett, hogy Washington könnyen

talált hangot Újdelhivel. Több okból sem volt gyors a közeledés az USA és India között, viszonyuk tulajdonképpen a 2000-es évektől indult látványos fejlődésnek.

Ugyanakkor elodázhatatlanná vált az indiai gazdaság mélyreható reformja is (AHLUWALIA 2002: 69). Ez utóbbi megindulásának idején a súlyos válság megelőzését, hosszabb távon pedig az ország gyors fejlődésének megalapozását célozta. Sikere előfeltétele volt annak, hogy India kihasználhassa a hidegháborús időszak lezárulásából számára kínálkozó lehetőségeket. E lehetőségek közül az indiai civilizációs és történelmi identitásnak – és nem mellesleg az ország méretéből fakadó adottságainak – megfelelő nagyhatalmi pozíció elérése volt különösen értékes. India kormányzó eljte az ország 1947. évi függetlenné válásától kezdve a nemzetközi rendszer egyik legfontosabb államaként tekintett hazájára, ám ennek alátámasztását sokáig az indiai kultúráknak az emberiség fejlődéséhez való hozzájárulásában, valamint a modern indiai állam antikolonialista, antiimperialista, antirasszista és pozitív semlegességi politikájának morális iránymutató erejében kereste. Hagyományos katonai képességei sokáig nem tükröztek nagyhatalmi státuszt, noha Banglades függetlenségének 1971. évi kivívásával legalábbis regionális szinten megerősítette vezető hatalmi szerepét (FELDMAN 1972: 356). Gazdasági fejlődése azonban a függetlenné válást követő évtizedek évente átlagban 3-3,5%-ot kitevő, úgynevezett hindu növekedési rátájával elmaradt attól a szinttől, amellyel az ország képes lett volna legalább tartani relatív pozícióját a világ jelentősebb hatalmainak gazdasági teljesítményéhez viszonyítva, de még tágabb ázsiai relációban is fokozatos lecsúszás jellemezte (GUHA 2008: 696). Manmohan Singh, Narasimha Rao 1991-ben hivatalba lépett kormányának pénzügyminisztere indította el az átfogó gazdasági reformokat, amelyek új pályára állították az ország fejlődését. India a reformokat követő évtizedben akkora növekedést ért el, mint függetlenné válása óta az 1990-es évek elejéig összesen, aminek köszönhetően 1992 és 2003 között a hazai össztermék értéke megduplázódott (Firstpost 2014). Dél-Ázsia vezető országa a feltörekvő gazdaságok második legnagyobbika lett Kína után. Az 1990-es évekre tehát a gazdaságpolitikai váltást a körülmények kikényszerítették, a hatalmi ambíciók erősebb képviselőre pedig a kül- és belpolitikai feltételek közel egy időben teremtdtek meg.

Újdelhiben az 1998-as választások nyomán kormányra lépett Bharatiya Janata Párt egyértelműen állást foglalt az atomhatalmi státusz demonstrálása mellett, amelytől az ország Kínával és Pakisztánnal szembeni stratégiai garanciáinak elérése mellett azt remélték, hogy egyúttal a vezető hatalmak sorába emeli Indiát, megalapozva korlátozott globális hatalmi pozícióját. Még 1998. május 11-én és 13-án öt kísérleti nukleáris robbantással India újra demonstrálta a világnak, hogy képes atomfegyver előállítására. Noha ezt 1974. május 18-án egyszer már megtette egy szerény hatóerejű robbanóeszköz

működésbe hozatalával (KUX 1993: 307), az 1998-as, jóval nagyobb szabású kísérletek már a határozottabb indiai hatalmi identitás kifejezésére szolgáltak – és ezt az ország partnerei is világosan értették. Fontos, hogy India nukleáris fegyverkezésével sem nemzetközi egyezményt nem sértett (soha nem csatlakozott az atomsorompó-szerződéshez), sem különösebb meglepetést nem okozott a világ vezető hatalmainak. Már a hidegháború idején meglehetősen pontos információk álltak rendelkezésre Moszkvában és Washingtonban is a dél-ázsiai államok nukleáris programjainak kilátásait illetően (HÁDA 2022: 29). A működőképes nukleáris fegyverek ugyanis Pakisztánban is rendelkezésre álltak az 1980-as évek második fele óta, így az 1998. május eleji indiai kísérletekre az iszlám köztársaság is hasonló erődemonstrációval felelhetett, még a hónap 28-án és 31-én. Nem sokkal a nukleáris kísérletek után, 1999. május és július között zajlott le az e tanulmány születéséig utolsó, egyszerű határvillongások szintjét meghaladó, tényleges háború India és Pakisztán között. Ez volt az úgynevezett kargili háború, amely térben és a bevetett erők tekintetében egyaránt korlátozott maradt. Korlátozott jellege csökkentette ugyan a nukleáris eszkaláció veszélyét, ám nem is hozott változást az addigi területi állapotokban. India sikeresen megvédte az általa ellenőrzött kasmíri térséget, és 2004-re sikerült látszólagos békét is elérnie szomszédjával (ez utóbbit mind az USA, mind Kína szorgalmazta). Ugyanakkor Kasmír státusza továbbra is rendezetlen maradt, és a történetek nagy hatást gyakoroltak az indiai fegyveres erők kilátásaira, amelyek Kargilra hivatkozva a nukleáris fegyverek birtokában is számíthattak hagyományos hadviselési képességeik gyors fejlesztésére (BURGESS 2004: 26). A 2000-es évek feszült békéje mellett ugyanakkor India és Pakisztán is dolgozott a legmagasabb szintű védelmi garanciák megszerzésén. Megindult a két vezető dél-ázsiai állam nukleáris fegyverkezési versenye, amely nem is annyira a fegyverkészletek gyors duzzasztásában, mintsem a bevetési képességek fejlesztésében volt tetten érhető. Jóllehet, a szakértői becslések szerint Pakisztánnak néhány darabra tehető fölénye alakult ki a bevethető állapotú atomfegyverek számát illetően, ez nem kérdőjelezte meg India bevetési képességek terén elért eredményeit, amelyek ugyanakkor fokozatosan felülmúlták a pakisztáni rivális hasonló képességeit. Mindkettejük külföld felé sugárzott identitásának részévé vált ugyanakkor atomhatalmi státuszuk, ez azonban csak India esetében társult komolyabb perspektívákkal nemzetközi kapcsolatait illetően.

Az addig rejtve folytatott nukleáris fegyverkezés nyílt felvállalása – ahogy az előre látható volt – negatív reakciókat szült a nyugati hatalmak fővárosaiban, ám jelentős károk végül nem keletkeztek az elfogadott szankciók nyomán. Ebben a nyugati vállalatok sem voltak érdekelték, és a politikai érdekek is máshogy alakultak. A 2001. szeptember 11-i terrortámadások után ugyanis az Egyesült Államok merőben új

felfogást kezdett képviselni Dél-Ázsia két legnagyobb államával szemben. Noha ennek a változásnak az elsődleges célja a helyi támogatás biztosítása volt Washington afganisztáni törekvései számára, éppen India esetében a térségen túlmutató stratégiai számítások is társultak hozzá. A 2000-es évek elejének változásai nyitották meg az utat India addigi eredményeinek külpolitikai haszonra váltása előtt.

Fokozatosan ment végbe a világ „legnépesebb” és „leghatalmasabb” demokráciáinak egymásra találása, amelyet közös, hosszú távú biztonságpolitika és stratégiai érdekek ösztönöztek, ám a hidegháborús korszakból örökölt bizalomhiány, valamint kultúrájuk különbözősége hátráltatott valamennyire. A George W. Bush vezette amerikai neokonzervatív kormány ugyanakkor az előbbi tényezőket az utóbbiak fölé helyezte, és kompromisszumokra is hajlandó volt azért, hogy Újdelhit megnyerje érdekeinek. Fontos állomása volt e folyamatnak az indiai *de facto* atomhatalmi státusz elismerése, amelyet a 2006. évi békés célú nukleáris együttműködési megállapodás rögzített (LEVI–FERGUSON 2006). Az USA ebben hozzáférést enged Indiának a nukleáris alapanyagok és technológiák nemzetközi piacához, miközben az továbbra sem lesz részes állama az atomsorompó-szerződésnek. Miközben ezzel az Egyesült Államok csapást mért a nonproliférációs rezsim működése szempontjából kulcsfontosságú egyezmény hitelességére, a 2000-es évek folyamán India sorra köthette nukleáris megállapodásait a világ országaival. Az indiai atomfegyverek leszereléséről nem lehetett szó, és az ország kivonhatta a fegyverkezés szempontjából fontos intézményeit a nemzetközi ellenőrzés alól. Cserébe, egészen e tanulmány születéséig, nem hajtott végre újabb nukleáris erődemonstrációt, és fegyverkészleteinek mennyiségi fejlődése is lassú maradt. Szakértői becslések szerint 2022-re 160 bevethető állapotú nukleáris fegyverrel rendelkezhetett (Federation of American Scientists 2022). Habár voltak törekvések az amerikai politikai eliten belül, hogy mindezért rászorítsák Indiát arra, hogy építse le kapcsolatait az amerikaiakkal ellenséges viszonyt folytató kereskedelmi/külpolitikai partnereivel (különösen Iránnal), Bush ezt sem tartotta elengedhetetlennek, és elfogadta, hogy a dél-ázsiai óriásállamnak vannak az amerikaiakétól merőben eltérő stratégiai szempontjai és külpolitikai tradíciói is (PANT 2011: 62).

Washington gesztusai India nagyhatalmi státuszának elismerésére persze visszagazolást adtak az indiai különlegesség eszméjének. Kérdés volt ugyanakkor, hogy a megváltozott viszonyok között mi tartható (egyáltalán tartandó) meg a hidegháborúból örökölt stratégiai felfogásból. A helyzetet akkor sok szempontból a kényszer diktálta: India szegény és fejletlen, több ponton vitatott határokkal rendelkező, ám hatalmas területű és népességű orszádként távol tartotta volna magát a szuperhatalmak szembenállásától, és mindkettejük gazdasági és politikai támogatását szívesen vette

volna. Majd miután ez Pakisztán 1954-től szerződésbe foglalt amerikai szövetséges státusza, majd a Kínától 1962-ben elszenvedett határháborús vereség következtében fenntarthatatlanná vált, elfogadta a Szovjetunió szorosabb barátságát. Ám formailag végig fenntartotta el nem kötelezett álláspontját. A 2000-es évekre azonban az el nem kötelezettségnek már nem volt sok értelme, igaz, nyílt szakítás sem történt a mozgalmal. Ehelyett India önálló, az 1998-as belpolitikai fordulat után már korlátozott globális jelenléttel bíró hatalomként tekintett önmagára, amely a multipoláris világ egyik pólusának szerepébe törekedne, még ha ez nem is jelentene a szuperhatalmakéhoz mérhető befolyást. Mindez társul a régi nagyhatalmi kapcsolatok fenntartásával és újabbak létesítésével a kölcsönös érdekek mentén. Így India akár olyan államokkal is jó viszonyt ápolhat, amelyek egymással szemben egyébként rivális, néha kifejezetten ellenséges törekvéseket mutatnak. Noha ez békeidőben megfelelhet az indiai nemzeti érdekeknek, akadályozhatja a bizalom elmélyítését az ilyen partnerekkel. Újdelhi továbbá fenntartotta azt a több évtizedes álláspontját is, hogy nem vállal védelmi szövetséget más nagyhatalmakkal azért, hogy elkerülje a konfliktusba sodródást mások érdekei miatt. Lefordítva a fenti törekvéseket a külpolitika nyelvére, az el nem kötelezettséget többirányú és változó mélységű elkötelezettségek hálózataként kezdték értelmezni, amelyen belül India továbbra sem válik egyoldalúan függővé egyik hatalmi centrumtól sem, de valamennyivel megőrzi képességét az együttműködésre. 2012-ben jelent meg az *El nem kötelezettség 2.0* című stratégiai dokumentum, amelyben az ország témával foglalkozó, elismert szakértőiből álló szerzőgárda fejtegette ki álláspontját ezzel kapcsolatban (KHILNANI et al. 2012). Eszerint Újdelhinek keresnie kell a stratégiai partnerség, illetve együttműködés lehetséges formáit a világ vezető hatalmaival, de bizonyos távolság megtartása még az USA-val is indokolt. E többirányú elköteleződés hívei szerint Washingtonnal mindössze barátság épül, de szövetségekötésről nem érdemes gondolkodni. Ugyanakkor már a 2010-es években világos volt, hogy Újdelhi indiai-óceáni pozícióinak erősödése pozitív fogadtatásra lelt az USA részéről, és ennek fennmaradása a dél-ázsiai hatalom alapvető érdeke. A későbbiekben még részletesebben szólunk az indiai-óceáni stratégia jelentőségéről, e helyütt azonban fontos röviden teret szentelnünk az ország orosz, pakisztáni és kínai relációinak is.

Az *Oroszországi Föderáció* a Szovjetunió örököseként kiemelt figyelemre számíthatott India elitjétől. Ezt a figyelmet döntően pozitív beállítódás határozta meg: az orosz fél baráti, a kritikus időszakokban nagyon fontos támogatást nyújtó szereplőként élt az indiai politikai emlékezetben. Ráadásul az ország fegyveres erői döntően (haderőnemtől függően 70–85%-os arányban) szovjet eredetű haditechnikát használtak, amelynek folyamatos alkatrész-utánpótlásához, a használhatatlanná vált eszközök pótlásához

súlyos biztonsági érdekek fűződtek (SHAUMYAN 2010: 157). Újdelhi tehát okkal remélte, hogy a hidegháború végével moszkvai kapcsolatai nem feltétlenül épülnek le. Borisz Jelcin orosz elnök 1993. évi újdelhi látogatásához szokták kötni a két állam kapcsolatainak új alapokra helyezését (NAIK 1995: 183). India megkapta a garanciát a szovjet haditechnika üzemben tartására, egyúttal további gazdasági együttműködés és távlatilag közös haditechnikai fejlesztések előtt nyílt meg az út. Oroszország kiemelt reláció maradt India számára, és ezen – mint fentebb utaltunk rá – az Egyesült Államokhoz való közeledés sem változtatott. Moszkva tipikus hivatkozási alapja lett annak az indiai politikának, amely adott esetben egymással feszült viszonyban lévő hatalmakkal is baráti kapcsolatokat ápolására képes. Tény ugyanakkor, hogy a 21. század elejére Oroszország három vonatkozásban maradt fontos India számára. Egyrészt az ENSZ Biztonsági Tanácsának állandó tagjaként Újdelhi számított a támogatására néhány kiemelt fontosságú ügyben (például a Kasmír státuszával kapcsolatos álláspontját illetően). Másrészt nyersanyag-beszállítóként még fontos, bár nem kiválthatatlan szerepe volt az indiai ipari és energetikai szükségletek kielégítésében is. Végül harmadrészt továbbra is az ország első számú haditechnikai importforrása maradt, amelyet erősödő gyártási, valamint kutatási-fejlesztési együttműködés is kiegészített. Áttekintve a hidegháború időszakára, illetve az azóta eltelt évtizedekre jellemző trendeket, nem látható az orosz eredetű eszközök 65-66%-os részarányának érdemi csökkenése a dél-ázsiai hatalom haditechnikai importjában (MENON–RUMER 2022). Persze a 2020-as évek elejére a hazai gyártású eszközök aránya az indiai fegyveres erőknél nagyot nőtt, és India más forrásokból is hozzájuthat a fejlett haditechnikához, mégis, a katonai együttműködés terén őrizte meg Oroszország a legfontosabb szerepet India külkapcsolataiban. Ebből – mint még látni fogjuk – napjainkra dilemmák is származnak a dél-ázsiai ország szemében.

Kína az 1962. évi határháború után az ellenséges, majd az 1970-es évek második felétől a potenciálisan ellenséges állam státuszát töltötte be Újdelhi világképében, ugyanakkor megkerülhetetlen szerepét mindvégig elismerték. A népköztársasággal fennálló területi viták rendezése a Himalája térségében e sorok születéséig várat magára, ám a hidegháború lezárultával két egyezményben, 1993-ban és 1996-ban is igyekeztek csökkenteni a feszültséget és az esetleges fegyveres összetűzések kockázatát (HÁDA 2019: 104). Súlyos problémát ebben az esetben az jelent, hogy a 21. század egyik szuperhatalmának szerepébe várt Kína hatalmi építkezése Ázsiában egyre több ponton került összeütközésbe India hasonló ambícióival. Délkelet-Ázsia lett ennek az egyik legfontosabb színtere, ahol Peking stratégiai érdekekkel és konkrét területi igényekkel (a Dél-kínai-tenger vonatkozásában) is rendelkezik (KLEMENSITS 2024). India pedig olyan térségként tekint Délkelet-Ázsiára, amely civilizációs kisugárzásának

hagyományos, történelmi célterülete, ahol ráadásul gazdasági szempontból sikeres társadalmakkal építhet kapcsolatokat. Az egyes délkelet-ázsiai államok tengeri területi vitái Kínával lehetőséget adnak Indiának arra, hogy növelje befolyását a térségben. Ezt ráadásul a 2020-as évekre egyre inkább más, a kínai tengeri terjeszkedésben ellenérdekelt államokkal együttműködve teszi meg.

Ahogy India és az Egyesült Államok hosszú távú érdekei azonosnak mutatkoznak Kína feltartóztatásában, úgy Kína is érdekazonosságot talált Pakisztánnal a tekintetben, hogy Dél-Ázsián belül korlátozza India vezető hatalmi szerepét. Iszlámábád hadászati nukleáris fegyverei egy átfogó támadás elrettentéséhez elegendőek lehetnek, minden más tekintetben azonban egyértelműen India mögé szorult, hátránya pedig a posztbipoláris korszakban inkább növekedett, mintsem csökkent volna. Különösen igaz volt ez a gazdasági teljesítményre. Pakisztán vásárlóerő-paritáson számított egy főre jutó GDP-je 1990-ben ugyanis még 60%-kal meghaladta Indiáét. 2019-re viszont már India 43%-os előnye mutatkozott (HÁDA 2022: 289). Noha az afganisztáni polgárháború 2001 utáni, az Amerikai Egyesült Államok vezette nemzetközi erők jelenlétével fémjelzett szakasza ismét felértékelte Pakisztán szerepét a régióban, és segítette hozzájárását Washington katonai és gazdasági segélyeihez, összességében a pakisztáni államnak nem sikerült Indiával legalább közel egyenrangú félként pozicionálni magát a nemzetközi kapcsolatokban. Még a kulturális rokonság miatt természetes támogatói körét alkotó közel-keleti muszlim országok is egyre erősebb gazdasági kapcsolatokat építettek Indiával, amelyek védelme érdekében kerülni kezdték az állásfoglalást a két dél-ázsiai rivális vitás ügyeiben. Különösen kellemetlen megnyilvánulása volt e folyamatnak, amikor 2019 augusztusában az újdélhi kormány felszámolta Kasmír indiai ellenőrzés alatt lévő részének speciális jogállását, és államból szövetségi területté minősítette vissza a térséget. Pakisztán élénken tiltakozott ez ellen, de hiába próbált támogatást lelteni külföldi partnerei között az álláspontjához (GÜNSBERGER 2022: 84). Külpolitikai tekintetben is beérték tehát az indiai gazdaság fejlődésének gyümölcsei. Ilyen feltételek mellett Iszlámábád számára stratégiai fontosságú volt a kínai reláció fejlesztése, mivel világos volt, hogy Peking nem fogja teljesen magára hagyni akkor sem, ha az afganisztáni, külföldről támogatott államépítés projektje kudarcba fullad, és akkor sem, ha Indiában komolyabb üzleteket köthet. A 2010-es évek második felében nőtt a fegyveres konfrontáció kockázata Kína és India között a Himalája térségében. 2017 nyarán feszültség alakult ki a Bhután és Kína között vitatott hovatartozású Doklam-fennsíkban az itt megjelent kínai műszaki alakulatok miatt (RÓMA 2019: 137). India fegyveres erőinek felvonulása késztette meghátrálásra a kínaiakat, de az incidens jelezte, hogy a himáljai határok ügye újból kiéleződhet a felek között. 2020–2021 folyamán már

közvetlenül az indiai–kínai aktuális ellenőrzés vonalán törtek ki összetűzések a kínai és az indiai határőrök között, amelyek nyílt fegyveres konfliktussá nem eszkalálódtak ugyan, de jelezték, hogy a két vezető ázsiai hatalom rendezetlen ügyei szándék esetén (vagy véletlen következtében) bármikor válságot idézhetnek elő. Kínát nemcsak Újdelhi nagyhatalmi törekvései, de az amerikai–indiai együttműködés elmélyülése is arra ösztönözte, hogy ne hagyja leépülni pakisztáni kapcsolatait. Iszlámábád így Peking első számú dél-ázsiai relációja maradt, és Kína arra is késznek mutatkozott, hogy átfogó fejlesztési programokat támogasson az országban.

A hidegháborút követő bő három évtized az indiai külpolitika és hatalmi törekvések érvényesülése szempontjából tehát a kétségtelen eredmények időszaka volt, amely a hidegháborúval összevetve kevesebb nyílt katonai konfrontációt hozott. Dél-Ázsia vezető államának külpolitikai mozgástere különösen a 2000-es évektől egyértelműen szélesedett. Ez a 2020-as évek elejének válságáig terjedő, nagyjából 20 éves periódus a független India történetének rendkívül sikeres időszaka volt az ország nemzetközi rendszerben betöltött szerepének formálása szempontjából. Ugyanakkor a nagyhatalmi versengés jelenleg formálódó szakasza – amelynek immár India is fontos szereplője lett – óhatatlanul komoly választások elé állítja az országot, különösen az olyan kiélezetté váló helyzetekben, mint például az amerikai–kínai rivalizálás az indo-csendes-óceáni térségben (VÖRÖS–HORVÁTH 2024) vagy az Oroszországgal szembeni nyugati politika. A tanulmány utolsó részében még kitérünk ezekre a dilemmákra, előtte azonban érdemes figyelmet fordítani India gazdasági és társadalmi fejlődésének néhány olyan tendenciájára is, amely befolyásolhatja az ország nemzetközi pozícióját vagy éppen belső stabilitását.

Fordulat egy régi versenyben

Korábban már érintettük, hogy India 1991-ben elindult piacpárti gazdasági reformja – amely számosat ledöntött az ország hidegháborús gazdaságpolitikájának tabui közül – több korrigálással ugyan, de végeredményben megteremtette az ország jelenleg is tartó, gyors fejlődésének feltételeit. Részletekbe itt nem érdemes bocsátkoznunk e már (magyar nyelven is) sokat elemzett gazdaságpolitikai reformról (lásd például GÁTHY 2017; MAJOROS 2003). Eredményeit talán jól szemlélteti, hogy az egy főre jutó GDP alapján (vásárlóerő-paritáson) 1990-ben még a dél-ázsiai térség (Nepál és Banglades után) harmadik legszegényebb államának számító India 2019-re a legfejlettebb lett a nagy helyi gazdaságok közül, a Maldív-szigetek, Srí Lanka és Bhután után a negyedik legmagasabb egy főre jutó GDP-t produkálta (World Bank 2023c). Konkrét összegben kifejezve ez

kicsit több mint 1200 USA-dollárról csaknem 7000 dollárra emelkedett az említett 30 év alatt, miközben az ország népessége 56%-kal nőtt (World Bank 2023d). Szintén vásárlóerő-paritáson számítva India 2011-től már a harmadik legnagyobb GDP-t tudhatta magáénak a világon (Kína és az USA után), a növekedés statisztikai üteme azonban sokáig elmaradt a versenytárs Kínától (BANERJI–SHAH 2012). Fordulatot a 2010-es évek vége hozott e tekintetben, amikor a kelet-ázsiai hatalom GDP-növekedésének alacsonyabb pályára állása egyúttal India előzését is lehetővé tette. A dél-ázsiai óriás 2015–2018 között valamivel nagyobb éves GDP-növekedést tudott felmutatni, mint északkeleti szomszédja (World Bank 2023a). Az 1980-as évek óta ilyen csak elvétve történt addig egy-egy évben. Noha a koronavírus-világjárványra reagáló, szigorú nemzeti zárlat Indiában történelmi mértékű visszaesést hozott a GDP-ben a 2020–2021-es pénzügyi évre nézve, ezáltal megtörte az ország felívelő tendenciáját, 2021-ben az indiai GDP éves növekedése már ismét meghaladta Kínáét, és az előzetes adatok alapján 2022-re is ez volt várható. A fejlődés ütemében lezajlani látszó helycsere ugyanakkor nem jelenti azt, hogy a dél-ázsiai ország átlagos életszínvonala is jelentősen közeledett volna a kínaihoz. Valójában a vásárlóerő-paritáson számított egy főre jutó GDP tekintetében Kína az 1990-es évek elejétől gyors ütemben kezdett távolodni Indiától, és hosszabb időtávot figyelembe véve inkább növekedett a kettejük közti különbség. Ennek következtében 2021-ben Kína egy főre jutó GDP-je már több mint 2,6-szorosa volt Indiáénak (World Bank 2023b), és e különbség látványos csökkenésére belátható időn belül nem mutatkozik esély. India gazdasági fejlődésének sajátossága tehát, hogy noha önmagához képest valóban nagyot lépett előre, és megerősítette vezető szerepét Dél-Ázsiában, ám vitán felül a második helyre szorult Kína mögött a feltörekvő nagy gazdaságok sorában. Mindemellett India annak 1999-es megalakulásától tagjává vált a világ 20 legnagyobb gazdaságát tömörítő G20-csoportnak, és a 2010-es évekre a világ egyik legnagyobb kereskedőnemzetévé emelkedett. Gazdasági kapacitásainak bővülése természetesen külpolitikai érdekérvényesítésére is jótékony hatást gyakorolt, nemcsak a vele való együttműködésből realizálható haszon miatt, de a jövőbeli várakozások okán is.

Természetesen az indiai kormányok – a 2004–2014 között regnáló baloldali és a 2014 óta kormányzó jobboldali koalíció is – nem pusztán az ázsiai riválisokkal folytatott verseny érdekében szenteltek kiemelt figyelmet a gazdaságnak, hanem a társadalom életviszonyainak javításáért is. Az ENSZ adatai szerint 2005–2021 között a szegények aránya Indiában 55,1%-ról 16,4%-ra csökkent. Ez azt jelenti, hogy 15 év alatt mintegy 415 millió embert sikerült kiemelni kilátástalan élethelyzetéből (Economic Times 2022). Nőtt a születéskor várható élettartam is, az 1990-es 57,9 évről 2019-re 69,4 évre (World Bank 2023e). Eközben az analfabetizmus részarányát 2018-ra 25%-ra szorították vissza

(Times of India 2022). E számokat kontextusba helyezve ismét el kell mondanunk: mindez még 2022-ben is távol állt a kínai társadalom elmúlt 40 évben realizált eredményeitől, de megerősíti a dél-ázsiai hatalom közeledésének tendenciáját a világátlaghoz.

Párhuzamosan a fenti tendenciákkal a középosztályhoz sorolható tömeg jelentős létszámnövekedést ért el, bár továbbra is csak vékony réteget alkotott a társadalomnak. Az 1990-es években nagyjából 30 millió fő körül mozgott India középosztályának lélekszáma. Ez a 2000-es évekre nagyjából 100–200 millió fő közötti tömeggé terebélyesedett, amellyel már akkor is az egyik legnépesebb volt a világon (ROY 2018: 32–37). A 2010-es évek további dinamikus bővülést hoztak, aminek következtében elemzői várakozások szerint a 21. század előttünk álló évtizedeiben az indiai középosztály lélekszáma felülmúlhatja majd a kínaiét, és ezzel a legnagyobbá válik a világon (EEA 2010).

Nem független ez a jelenség India gyors demográfiai növekedésétől sem. Habár a termékenységi mutatók hosszabb időintervallumokat figyelembe véve Dél-Ázsia legnagyobb országában is csökkenést mutatnak, a népességnövekedés dinamikája régóta meghaladja a kínait. Ennek köszönhetően a 2010-es évek elejétől már általános várakozás volt, hogy India társadalmának lélekszáma valamikor a 2020-as évtized közepére megelőzi majd a Kínai Népköztársaságét. Peking az egykepolitika felszámolásával sem tudott eddig lényegi változást elérni a kínai állampolgárok családtervezési stratégiájában, így ez a prognózis továbbra is érvényes azzal a kiegészítéssel, hogy a történelmi „előzés” már 2023-ban bekövetkezhet.

Narendra Modi kormányfő 2014-es hivatalba lépésekor elsősorban gazdaságpolitikai terveinek szenteltek komoly nemzetközi figyelmet, és az indiai társadalom is a munkahelyek számának gyors növekedését remélte az általa meghirdetett „Make in India” programtól. Ez utóbbi viszont nem a várakozások szerint alakult. India gazdasági fejlődésének velejárója egyúttal a termelési módszerek hatékonyabbá válása, amely csökkenő munkaerőigényt, illetve hatékonyabb humán erőforrás-gazdálkodást eredményez. Végül soron a látványos GDP-növekedés nem járt együtt a munkahelykínálat ezzel arányos bővülésével, miközben az indiai munkaerőtömeg továbbra is számottevő ütemben nő. Egyes számítások szerint hozzávetőlegesen évi 10 millió új munkahely teremtésére lenne szükség a munkanélküliség problémájának leküzdéséhez (TANDOM 2018). Mondani sem kell, ez igen nehéz feladat, sikeres megoldása pedig kétséges. Miközben tehát India számára stratégiai távlatokban előnyt jelent óriási munkaerő-tartaléka, addig demográfiai folyamatai egyúttal belső feszültségek forrásává is válhatnak.

Nem csak a fiatal generációk megélhetésének kérdései tartoznak azonban a potenciális belső feszültségforrások közé. A 2010-es évektől egyre többen hívták fel a figyelmet az indiai társadalom nemi arányainak eltolódására is. A jelenségre a népszámlálások

adatai világítottak rá, és a leánygyermek számának jelentős csökkenését takarja a fiúkhoz képest (Economic Times 2011). Ez mesterséges torzítás eredménye, amelynek oka az indiai szociális hagyományokban keresendő, és többnyire a leánygyermekek kiházasításának költségeivel hozzák összefüggésbe. Amiért ez a jelenség helyet kaphat egy ilyen tanulmányban, az – a munkához jutáshoz hasonlóan – a fiatal nemzedékek jövőbeli társadalmi helyzetének alakulásában játszott szerepe, ezáltal hatása az ország stabilitására. A családalapítás lehetősége a dél-ázsiai ember számára rendkívül fontos, meghatározza a polgártársai körében róla kialakított képet, a személyes kapcsolatok kiépítésének lehetőségeit és gyakran időskori megélhetésének feltételeit is. A gyökértelen fiatal férfiak könnyen kerülhetnek radikális szervezetek vonzáskörébe, ráadásul frusztráltságuk India társadalmi életén is nyomot hagyhat, a szegényebb rétegek felzárkózási esélyeinek romlásával, illetve a nők elleni erőszakcselekmények további terjedésével.

További lehetséges feszültségforrás, hogy az indiai népesség növekedése nem egyforma arányban oszlott el az egyes nagy, eltérő vallási/civilizációs tradíciót hordozó csoportok között. A függetlenné válást követő első népszámlálástól megfigyelhető a muszlimok részarányának lassú, de töretlen növekedése Dél-Ázsia legnépesebb társadalmán belül (SINGH 2015). Ez persze nem kellene hogy gondot jelentsen sem az európai gondolkodásmód szerint, sem az indiai alkotmányban rögzített alapértékek alapján. Ám a 2010-es évektől a hindu nacionalista eszmeáramlat erősödése, amelynek a BJP 2014-es újbóli kormányra kerülése további lökést adott, a muszlimok szerepét is más megvilágításból szemléli, és – némi leegyszerűsítéssel – erőszakkal behurcolt, idegen kultúra reprezentánsait látja bennük. A hinduizmus dominanciáját ugyan semmi sem fenyegetheti belátható időn belül, ám a muszlimok részarányának lassú növekedése, valamint rendszeres összemosásuk egyrészt az iszlám ideológiai bázisú terrorizmussal, másrészt Pakisztán kasmíri törekvéseinek vélelmezett támogatásával erősíti a velük szembeni ellenséges attitűdöket. Modi hindu nacionalista irányultságú kormánya fokozatosan engedett teret azon szimbolikus kezdeményezéseknek, amelyek a muszlim közösségi érdekek sérelméhez vezettek. Különösen sérelmes lépésnek számított az ayodhyai Báabri-mecset 1992-es lerombolásával, illetve a helyén Ráma születésének tiszteletére emelendő hindu templom ügyével kapcsolatos kormányzati politika, Kasmír különleges jogállásának 2019. augusztusi felszámolása, illetve az indiai állampolgársági törvény 2019. decemberi módosítása. Ezekben mind a muszlim kultúra másodrendűként kezelésének, illetve a hindu dominancia erősítésének kísérleteit látják, és tiltakozó megmozdulások szervezésével reagáltak rájuk azon csoportok, amelyek érintettnek érezték magukat, vagy ellenezték a távolodást India szekuláris hagyományaitól. Utóbbi demonstrációk a koronavírus-járvány elleni 2020-as lezárásokkal elcsitultak ugyan, ám

a feszültség megmaradt. Jóllehet, India 2014 óta regnáló kormányának társadalompolitikája nem mindenben talál megértésre a nyugati világban, gazdasági súlyának töretlen növekedése és katonai nagyhatalmi státusza ugyanakkor igen kíváncsú partnerre emeli, és ez háttérbe szorítja az indiai kormánypolitikával összefüggő esetleges kritikákat.

Alkalmat nyitnak a szoros együttműködésre India és a nyugati államok között az Indiai-óceán térségével kapcsolatos közös érdekek. Ez az a pont, ahol Újdelhi történelmi és reálpolitikai tényezőkből egyaránt levezetett biztonságpolitikai szempontjai találkoznak Washingtonnak a kínai befolyás terjedésének feltartóztatására irányuló ambícióival (MARTON 2024).

Az indiai-óceáni politika támaszai

India számára a nagyhatalmi szerep egyúttal több évtizedes stratégiai törekvéseinek korunk feltételrendszeréhez igazítását és a korábbinál hatékonyabb képviselést is lehetővé teszi. Különösen érdekes ebből a szempontból az indiai-óceáni vezető szerep igénye, amely – ha béketörekvésként megfogalmazva is, de – már az 1970-es évektől részét képezi a dél-ázsiai ország deklarált stratégiai törekvéseinek (GANDHI 1970).

Érdemes szem előtt tartani azonban, hogy az indiai politikai elit a gyarmatosítás emlékének hatására – és nincs okunk kételkedni benne: valódi morális meggyőződésből – nem azonosulhatott imperializmust idéző politikával. A stratégiai szükségletek néha megkövetelték ugyan a rugalmasságot (mint például az 1956-os magyar forradalom elleni szovjet fellépés megítélése esetében), ám nemcsak India reális képességeivel, de politikai imázsával sem fért volna össze az európaiakéhoz vagy a japánokéhoz hasonló expanzió. Noha az indiai külpolitika realista fordulata végbement Indira Gandhi miniszterelnöksége alatt (MITRA 2009: 20), ezekkel a korlátokkal továbbra is számolni kellett. További fontos szempont volt, hogy míg India hatalmi elsősége mellett – különösen az 1970-es évektől – még lehetett érvelni a vele közvetlenül érintkező dél-ázsiai térségben, addig az Indiai-óceánon ez még elméletben sem létezett. Ebből következően a megközelítés is eltérő volt: Újdelhi különleges helyzetét az indiai-óceáni térségben az itt élő népekkel együttműködő, pártfogó hatalom szerepével támasztotta volna alá, és az idegen hatalmak távoltartásával békeövezet létrehozására tett javaslatot. Függetlenül attól, hogy mit gondolunk ennek őszinteségéről, tény, hogy a hidegháborús szuperhatalmak nem kívánták korlátozni működésüket az Indiai-óceánon és Dél-Ázsiában, így a békeövezetből semmi sem lett, a Szovjetunió afganisztáni inváziójával pedig nemhogy csökkent volna, hanem erősödött az idegen hatalmak jelenléte India stratégiai érdekövezetében.

A posztbipoláris korszakban India már említett korlátozott globális hatalmi ambícióinak meghirdetése, majd az Egyesült Államokkal való együttműködés magasabb szintre emelése tette lehetővé az indiai-óceáni célkitűzések korábbiaknál hatékonyabb képviselését. A 2010-es évek folyamán az előző évtizedben megalapozott amerikai–indiai stratégiai partnerség mind egyértelműbben fókuszált az Indiai-óceánnal kapcsolatos közös érdekekre. Ekkor már a Kínai Népköztársaság jelentette azt az idegen hatalmat, amelyet Újdelhiben távol akartak látni a térségtől. A tengerhajózás szabadságáról és a szabálya alapú nemzetközi rend védelméről szóló amerikai–indiai közös állásfoglalások, ha nem is konfrontatív módon, de a kínai tengeri expanziós törekvésekkel szembeni ellenérdekeltséget fejeztek ki (Government of India MEA 2015).

Washington tudta, hogy milyen megközelítéssel érdemes bevonni Újdelhit biztonságpolitikai partnerei közé. Az indiaiak stratégiai kultúrája és atomhatalmakkal fennálló területi konfliktusai miatt a kölcsönös védelmi megállapodást fel sem volt érdemes vetni, de a kínai bekerítéstől való félelem és a modern fegyverrendszerekhez való hozzájutás lehetősége olyan tényező volt, amelyre lehetett építeni. Nem volt véletlen, hogy a 2017. decemberi amerikai nemzetbiztonsági stratégia már támogatólag nyilatkozott India biztonsági szolgáltató szerepéről az Indiai-óceán térségére nézve (White House 2017). Ahogyan nyilván az sem volt véletlen, hogy a 2022. októberi hasonló dokumentum már nem emlékezik meg erről a témáról, ehelyett az erőszakos orosz terjeszkedési törekvések és a Kína által támasztott kihívások uralják mondanivalóját (White House 2022). Az előbbivel kapcsolatosan pedig Újdelhi politikája, ha váratlan nem is volt, elégedettségre nem adott okot nyugaton. Mindez persze nem azt jelzi, hogy az Egyesült Államok már nem tekint baráti országgént Indiára – a stratégiában több helyen említi fontos partnerei sorában –, ám az új kihívások nyomán könnyen elképzelhető, hogy Washingtonban preferálni fogják a szervezettebb keretek között zajló és/vagy erősebb védelmi dimenziójú együttműködéseket. Ennek kapcsán a Négyoldalú Biztonsági Párbeszéd (QUAD) jövője lesz különösen érdekes India számára. A 2007-ben Japán, Ausztrália, az USA és India egyeztető fórumaként létrejött együttműködést az utóbbi években egyre nagyobb figyelem övezi (CSOMA 2024). Miután Japánt és Ausztráliát védelmi egyezmény is köti az Egyesült Államokhoz, nem meglepő, hogy Washingtonban láthatóan sokakat foglalkoztat a szervezet lehetséges jövője a kínai hatalmi emelkedést katonai téren ellensúlyozó szövetségként. Mint fent utaltunk rá, India erős stratégiai autonómiájának megőrzése érdekében nehezen preferálhatná az ilyen megoldást, ám azt is tapasztalhatjuk, hogy éppen tengeri érdekeit illetően profitálhatna is belőle.

Jóllehet, az indiai haditengerészet képességeinek fejlesztési programjai az elmúlt két évtized folyamán látványos eredményeket is produkáltak, összességében elmaradtak

az ezredforduló éveiben megfogalmazott ambícióktól és különösen a kínai haditengerészet fejlesztési eredményeitől. India repülőgép-hordozó képessége, nukleáris triádjának tengeri komponense, partra szállító képessége vagy tengeralattjáró-erői egyaránt gyengébbek a kínai haditengerészeténél (HÁDA 2021: 74–86). Noha ez páratlanul előnyös földrajzi pozíciója és a kínaiak csendes-óceáni lekötöttsége miatt egyelőre nem fenyegeti az Indiai-óceánon tapasztalható fölényt, Kína belátható időn belül valószínűleg tovább növeli előnyét Indiával szemben a haditengerészet hajóegységeinek számát és képességeit illetően is. Ez távolilag azzal fenyeget, hogy India nem lesz képes érdekei önálló megvédelmezésére azon a térségen belül, amelyet elsődleges tengeri érdekövezetnek tekint. Mindez annak ellenére fenyeget, hogy a 2023–2024-es költségvetési évre a fegyveres erők forrásai várhatóan 13%-kal nőnek a megelőző évhez viszonyítva (RAGHUVANSHI 2022), és ezen belül a haderőnemek közül a haditengerészet a második legnagyobb fejlesztési keretet kapja (körülbelül 6 milliárd dollárt). Noha a kormány elkötelezettsége a haderőfejlesztés mellett változatlan, amit nyíltan a kínai fegyverkezés támasztotta kihívással indokolnak, a haderőnemek eltérő hatékonysággal tudnak lobbizni a fejlesztési pénzekért. Végso soron a haditengerészet további eszközbeszerzésekre számíthat ugyan, ám trendfordulót ez nem jelez előre India elmaradásában Kína tengeri fegyverkezéséhez képest.

A QUAD másik három tagállama viszont mind jelentős tengeri hatalom, komoly fejlesztési tervekkel, ami szorosabb együttműködés esetén Újdelhinek is jól jöhet. A hagyományosan amerikai–indiai tengeri hadgyakorlatként évente megrendezett Malabár gyakorlatokon 2014 óta Japán, 2020 óta pedig Ausztrália is rendszeresen részt vesz, ráadásul a gyakorlatok helyszíne már több ízben is a Japán körüli vizek vagy a Filippínó-tenger volt. Így a Malabár a QUAD közös tengeri hadgyakorlatává látszik válni. Miután a tagállamok érdekeltége közös az indiai-óceáni szállítási útvonalak stabil működésében (szükség esetén ellenőrzésében), várható, hogy tengeri hadműveleti együttműködésük hatékonyabbá tétele a jövőben közös fellépésüket is megalapozza az őket érő kihívásokkal és fenyegetésekkel szemben. India ennek köszönhetően nem feltétlenül marad magára, ha konfliktusba keveredik egy másik tengeri nagyhatalommal (erre ma Kína az egyetlen reális jelölt), egyúttal a QUAD másik három állama is érdekelt az indiai haditengerészet fejlődésében és abban, hogy az ország be tudja tölteni a 2015. évi tengeri védelmi stratégiájában megfogalmazott biztonságsszolgáltató szerepét az Indiai-óceánon (Indian Navy 2015: 34–35).

A kínai térfoglalásra Indiának persze nemcsak koalíciós keretben születik válassza, hanem saját, önálló eltökéltségéből is. Lalit Mansingh külügyi államtitkár 2011 augusztusában hozta nyilvánosságra első ízben a „gyémánt nyaklánc” néven hivatkozott koncepciót, amikor India regionális stratégiai prioritásairól tartott nyilvános előadást (SINGH 2021). Ez az elképzelés olyan katonai/biztonságpolitikai együttműködéseket

foglal magában, amelyek szorosabbra fonják India és egyes, a Kínai Népköztársaság közvetlen szomszédságában lévő és/vagy Kínával szemben aggodalmakat tápláló ázsiai és indiai-óceáni államok kapcsolatait (BUBNA–MISHRA 2020). Újdelhi általa támaszpontok használati jogát is megszerezheti, ami nyilvánvaló válaszlépés Kína infrastrukturális beruházásaira és növekvő befolyására az Indiai-óceán térségében. A katonai erőviszonyokon azonban ez önmagában persze nem változtat.

Noha a posztbipoláris korszak indiai kül- és biztonságpolitikájában teret nyert többirányú elköteleződés és a függetlenné válástól őrzött stratégiai autonómia helyesége továbbra sem kérdőjeleződött meg, az előttünk álló évtizedekben várható, hogy az idealizált egyensúlyozás egyre nehezebben lesz fenntartható az ország számára. India 21. századi vezető hatalmi pozícióját a témával foglalkozók tényként kezelik (amennyire persze ezt biztosra lehet venni évtizedekre előre), ám az kérdés, hogy Újdelhi milyen mértékben igazodik majd az Egyesült Államokhoz és szövetségi köréhez abban a nemzetközi rendszerben, amelynek újra jelentős rendezőereje lesz két vezető hatalom rivalizálása. Ráadásul – eltérően a hidegháború korától – e két vezető hatalom közül az egyikkel Indiának területi vitája is van, viszonyulása tehát közel sem tud annyira távolságtartó lenni, mint a szovjet–amerikai szembenállás kapcsán volt. Minden bizonnyal lassú folyamat eredményeként láthatunk majd változást India stratégiai vonalvezetésében, amelynek keretében fokozatosan értékelődnek majd fel a fejlettebb országokhoz fűződő kapcsolatok az orosz–kínai tandemhez viszonyítva, de az önálló hatalmi pólus szerepéből Újdelhi nem fog engedni. A 2020-as évek elejének turbulens időszakában az indiai államot ért kihívások felgyorsítani látszanak ezt a folyamatot.

A 2020-as évek válságai nyomán

A 2020 tavaszán kitört koronavírus-járványt India legalábbis felemás hatékonysággal kezelte, aminek következtében a pandémia nagyon nagy áldozatokat követelt az ország társadalmától. Megoldásának felemásságát a járvány első hullámának enyhítését célzó, párját ritkító szigor, majd 2021 elején a második hullám felfutását elősegítő tétova hozzáállás együtt alakította ki.

Senki sem vitatta, hogy a koronavírus-járvány igen bonyolult kihívás elé állítja a világországait, és India ezek között is az egyik legveszélyeztetettebbnek tűnt az első perctől kezdve. A tragédia elkerülése 2020. március–június között drákói intézkedéseket követelt a központi és helyi kormányzatoktól, ennek gazdasági és társadalmi következményei ugyanakkor elrettentették a választott vezetőket attól, hogy az újabb

hullámokat hasonló szigorral kezeljék. A politikai megfontolások és a lakosság kifáradása itt is felülkerekedett a természettudósok prognózisai által sugallt észszerűségen. 2021 tavaszán, a koronavírus-járvány második indiai hullámának felfutásával már szinte apokaliptikus állapotokról érkeztek híradások az országból, ahol az ellátásra váró emberek a kórházak folyosóin fulladtak meg (PRIYA–DASH–RANAWARE 2021).

Indiában hivatalos közlések szerint 2022 őszére több mint 530 ezer ember vesztette életét koronavírus-megbetegedés következtében, amellyel az USA és Brazília után a harmadik legnagyobb veszteséget szenvedte el a dél-ázsiai ország (Worldometers 2022). Nem volt azonban érdemi vita arról, hogy az áldozatok tényleges száma ennek többszörösére tehető, ahogy arról sem, hogy az indiai társadalom embervesztése a pandémia következtében messze a legnagyobb a világ nemzetei között. Mindössze pontos adatokat nem tudott társítani ehhez senki, bár hozzátétele, hogy szórását mutató becslések persze készültek. Egy ilyen szerint például 2021 augusztusára 3,4–4,9 millió fő közé tették a lakosság tényleges veszteségeit a járvány következtében, miközben a megerősített halálesetek száma akkor 400 ezer körül mozgott (DASGUPTA 2021).

A koronavírus-járvány kezelésének ellentmondásai és a helyzetet kísérő emberi tragédiák persze önmagukban nem befolyásolták India mint a nemzetközi rendszer aktorának pozícióit, ahogy a jövőjével kapcsolatos várakozásokat sem. Ám a kormány munkáját ért kritikák arra ösztönözték Modi miniszterelnököt, hogy igyekezzék a 2024-ben esedékes választásokig hátralévő időben minél több eredménnyel feleltetni 2021 tavaszának közállapotait. Ráadásul az indiai GDP történelmi mértékű, 7,3%-os visszaesést szenvedett el a 2020–2021-es pénzügyi évben (MUKHERJI 2021), amit már csak a gazdasági fejlődést középpontba állító politika logikája szerint is gyorsan korrigálni kellett. Mindezek – túl az indiai stratégiai autonómia követelményein – arra ösztönözték a kormányt, hogy ne engedjen az önérdékkövető külpolitikai gyakorlatból. Jól megfigyelhető volt ez az orosz–ukrán háborúra adott reakciókban is.

Ukrajna és Oroszország konfliktusának nyílt háborúvá eszkalálódása 2022. február végén (RÁCZ 2024) tapasztalhatóan frusztrálta az indiai politikai elitet. Noha nyugati partnerei korábban elfogadták, hogy fontos érdekeknek alárendelve Teheránhoz és Moszkvához is jó viszony fűzi Újdelhit, ez a kapcsolatrendszer nyilvánvalóan akkor volt zavartalanul fenntartható, ha az említettek és az Egyesült Államok viszonya nem mérgesedik el túlságosan. A háború ennek veszélyét kézzelfoghatóvá tette, együttal nyomás alá helyezte az indiai külpolitikát az orosz támadás nyílt bírálatahoz és a Moszkvával szembeni fellépéshez való csatlakozás érdekében. India erre nem volt hajlandó, inkább kihasználta az olcsó orosz energiahordozó-importban rejlő lehetőségeket. Ebben a közvélemény is támogatta a kormányzatot, minekutána a szomszéd

dél-ázsiai államokat sújtó, tragikus gazdasági és társadalmi jelenségekkel összevetve India relatíve stabil állapotban maradt.

Önmagában a gazdasági érdek elegendő lehetett volna a politika felvállalásához, de ott húzódott mögötte egy hosszú ideje érvényesülő szempont is: ez az indiai stratégiai önképnek való megfelelés igénye. Indiában nagy várakozások fűződnek a multipoláris nemzetközi rend kialakulásához, amelynek egyik pólusát vitán felül a dél-ázsiai hatalom alkothatná. Ez Újdelhi szemében nemcsak kívánatos, de igazságos világrendként is értékelhető, amelynek keretében India elfoglalja azt a helyet az emberiség életének alakításában, amely nemcsak kemény hatalmi adottságai, de az ókor óta létező civilizációalkotó szerepe miatt is megilletheti. Csakhogy ez a pólusképző szerep megköveteli a stratégiai önállóság megőrzését, amelyet Indiában hagyományosan a biztonságpolitika szuverenitásával és a kereskedelmi kapcsolatok szabadságával is összekapcsolnak. Mint fentebb már részleteztük, előbbi röviden azt jelenti, hogy nem vállal védelmi kötelezettséget egyik nagyhatalommal szemben sem, és nem engedi bevonni magát mások fegyveres konfliktusaiba, míg utóbbi szerint a kölcsönös haszon alapján gazdasági kapcsolatokat épít, egymással akár ellenséges viszonyban álló országokkal is. Mindennek a fenntartása a polarizáltabbá váló világban ugyanakkor egyre nehezebbé válik, és India könnyen nyomás alá kerülhet a felek közötti egyértelmű állásfoglalás érdekében. A működő multipoláris világrend ennek az esélyét is csökkentheti, ám nincs annyi állam, amennyi ilyen pólusképző szerepet betölthetne. Oroszország éppen az egyik lenne, és India komolyan számolt is Moszkva hasonló szerepével. 2022 tavaszát követően azonban felmerült a korábban nem mérlegelt kérdés: vajon Oroszország az őt sújtó szankciók következtében milyen feltételekkel juthat majd hozzá a belátható jövőben a további fejlődéséhez, modernizációjához szükséges javakhoz, és ez milyen hatással lehet stratégiai autonómiájára? Persze számos társadalmi és gazdasági jelensége alapján régóta számolhatunk Oroszország relatív súlyának csökkenésével, de ez fokozatos és kalkulált folyamat volt addig. A háború következményei azonban jelentősen felgyorsíthatják az orosz állam térvésztesét a nemzetközi kapcsolatokon belül. Ha Moszkva függése nő Pekingtől – és e tanulmány születésekor kevesen hangoztatnak kétségeket efelől –, akkor vajon be tudja-e tölteni azt a szerepet, amelyet az indiai stratégiák szánnak neki, és hajlandó lesz-e legalább egyes Újdelhinek fontos kérdésekben régi partnere mellé állni, akár Kínával szemben is? További fontos kérdés, hogy az orosz veszteségek és a haditechnika háborús alkalmazhatóságával kapcsolatban felmerült tapasztalatok miként hatnak majd a két ország sok évtizedes katonai együttműködésére. Persze India fegyveres erőinek óriási kitettséget az orosz eredetű fegyverrendszerektől nem lehet rövid időn belül felszámolni, még akkor sem, ha erre tényleges politikai akarat és terv születik (jelen sorok írásakor ilyen még nem ismert). Könnyen elképzelhető ugyanakkor, hogy

a haderő jövőbeli fejlesztési programjainál egyre nagyobb szerepet kapnak majd a fejlett, döntően nyugati országokból származó eszközök, valamint a hazai (esetenként az orosz eredetű technikával is számoló licenc-) gyártás.

Természetesen ma még korai lenne egyértelmű válaszokat várnunk a felmerült dilemmákra, de azok a kérdések, amelyek 2022 decemberére, a 2023. év elején India külpolitikáját foglalkoztatták, egyaránt arra mutattak, hogy a dél-ázsiai hatalom korábban kedvező feltételek között folytatott többirányú kapcsolatépítése nehezebb időszak elé néz. Újdelhi növekvő hatalmi súlyával növekvő felelősség is együtt jár, a nemzetközi közösség problémáinak megoldásához az elvi állásfoglalások nem lesznek elegendők. India elitjének tehát aktívabb szerepre kell felkészülnie nemcsak az indiai-óceáni térség, de egyre inkább a globális stabilitás szavatolása érdekében is. Ennek részét képezheti, hogy időnként felülvizsgálja viszonyát múltbéli partnereivel, és ha az általa képviselt elveket mások számára is hajlandó biztosítani. Különben megkérdőjeleződhet a hitelessége felelős hatalmi tényezőként, és csökkenhet iránta azon partnereinek bizalma, amelyek támogatása ugyanakkor középtávon igen fontos az indiai érdekek érvényesítéséhez.

Felhasznált irodalom

- AHLUWALIA, M. S. (2002): Economic Reforms in India Since 1991: Has Gradualism Worked? *Journal of Economic Perspectives*, 16(3), 67–88. Online: <https://doi.org/10.1257/089533002760278721>
- BANERJI, D. – SHAH, R. (2012): India Overtakes Japan to Become Third-Largest Economy in Purchasing Power Parity. *The Economic Times*, 2012. április 19. Online: <https://economictimes.indiatimes.com/news/economy/indicators/india-overtakes-japan-to-become-third-largest-economy-in-purchasing-power-parity/articleshow/12722921.cms?from=mdr>
- BUBNA, V. – MISHRA, S. (2020): String of Pearls vs Necklace of Diamonds. *Asia Times*, 2020. július 14. Online: <https://asiatimes.com/2020/07/string-of-pearls-vs-necklace-of-diamonds>
- BURGESS, S. F. (2004): *India's Emerging Security Strategy, Missile Defense and Arms Control*. USAF Institute for National Security Studies (INSS Occasional Paper, 54). USAF Academy, CO: USAF Institute for National Security Studies.
- CSOMA M. (2024): Északkelet-Ázsia helyzete a 21. század harmadik évtizedének elején. In VÖRÖS Z. – TARRÓSY I. (szerk.): *Átalakuló világrend. Az unipoláris pillanat vége?* Budapest: Ludovika, 61–79.
- DASGUPTA, R. (2021): After India's Brutal Coronavirus Wave, Two-Thirds of Population Has been Exposed to SARS-CoV2. *The Conversation*, 2021. augusztus 20. Online: <https://theconversation.com/after-indias-brutal-coronavirus-wave-two-thirds-of-population-has-been-exposed-to-sars-cov2-165050>

- Economic Times (2011): Census of India 2011: Child Sex Ratio Drops to Lowest since Independence. *The Economic Times*, 2011. március 31. Online: <https://economictimes.indiatimes.com/news/economy/indicators/census-of-india-2011-child-sex-ratio-drops-to-lowest-since-independence/articleshow/7836942.cms?from=mdr>
- Economic Times (2022): India Lifted 415 Million Out of Poverty in 15 Years, Says UN. *The Economic Times*, 2022. október 18. Online: <https://economictimes.indiatimes.com/news/india/india-lifted-415-million-out-of-poverty-in-15-years-says-un/articleshow/94926338.cms>
- EEA (2010): *Projected Shares of Global Middle-Income Class Consumption, 2000 to 2050*. Online: www.eea.europa.eu/data-and-maps/figures/projected-shares-of-global-middle
- Federation of American Scientists (2022): *Status of World Nuclear Forces*. Online: <https://fas.org/issues/nuclear-weapons/status-world-nuclear-forces>
- FELDMAN, H. (1972): *From Crisis to Crisis: Pakistan, 1962–1969*. London: Oxford University Press.
- Firstpost (2014): From 1947 to 2014: How the Indian Economy Has Changed since Independence. *Firstpost*, 2014. augusztus 15. Online: www.firstpost.com/business/data-business/from-1947-to-2014-how-the-indian-economy-has-changed-since-independence-1983853.html
- GANDHI, I. (1970): *Address at the Third Conference of the Heads of State or Government of Nonaligned Countries* [Lusaka, September 1970]. Indian National Congress, Speeches. Online: <http://inc.in/resources/speeches/337-India-And-The-Third-World>
- GÁTHY V. (2017): *India. A múltból a jövő felé*. Budapest: Typotex.
- Government of India MEA (2015): *US–India Joint Strategic Vision for the Asia-Pacific and Indian Ocean Region*. Online: www.mea.gov.in/bilateral-documents.htm?dtl/24728/USIndia_Joint_Strategic_Vision_for_the_AsiaPacific_and_Indian_Ocean_Region
- GUHA, R. (2008): *India after Gandhi. The History of the World's Largest Democracy*. London: Pan Books.
- GÜNSBERGER D. (2022): Az Imrán Khán-kormány külpolitikája. *Külügyi Szemle*, 21(4), 67–107. Online: https://doi.org/10.47707/Kulugyi_Szemle.2022.4.3
- HÁDA B. (2019): *India biztonságpolitikájának evolúciója 1947–2017*. Budapest: NKE.
- HÁDA B. (2021): Az indiai haditengerészet az indiai–csendes-óceáni térségben. *Nemzet és Biztonság*, 14(4), 66–91. Online: <https://doi.org/10.32576/nb.2021.4.3>
- HÁDA B. (2022): *Dél-Ázsia a poszthidegháborús korban*. Budapest: Ludovika.
- Indian Navy (2015): *Ensuring Secure Seas: Indian Maritime Security Strategy*. New Delhi: Integrated Headquarters Ministry of Defence. Online: www.indiannavy.nic.in/sites/default/files/Indian_Maritime_Security_Strategy_Document_25Jan16.pdf
- KHILNANI, S. et al. (2012): NonAlignment 2.0. A Foreign and Strategic Policy for India in the Twenty First Century. *CPR India*, 2012. február 29. Online: <https://cprindia.org/briefsreports/nonalignment-2-0-a-foreign-and-strategic-policy-for-india-in-the-twenty-first-century>

- KLEMENSITS P. (2024): Délkelet-Ázsia országai az új multipoláris világrendben. In VÖRÖS Z. – TARRÓSY I. (szerk.): *Átalakuló világrend. Az unipoláris pillanat vége?* Budapest: Ludovika, 103–130.
- KUX, D. (1993): *India and the United States: Estranged Democracies, 1941–1991*. Washington, DC: National Defense University Press.
- LEVI, M. A. – FERGUSON, C. D. (2006): *US–India Nuclear Cooperation. A Strategy for Moving Forward*. New York: Council on Foreign Relations Press.
- MAJOROS P. (2003): Az Európai Unió és India gazdasági-kereskedelmi kapcsolatai. *EU Working Papers*, 4, 50–69. Online: https://publikaciotar.uni-bge.hu/532/1/ewp_0304_05.pdf
- MARTON P. (2024): Az Egyesült Államok kilátásai: geopolitikai versengés, nem hagyományos kihívások és elbizonytalanodó identitás. In VÖRÖS Z. – TARRÓSY I. (szerk.): *Átalakuló világrend. Az unipoláris pillanat vége?* Budapest: Ludovika, 331–348.
- MENON, R. – RUMER, E. (2022): Russia and India: A New Chapter. *Carnegie Endowment for International Peace*, 2022. szeptember 20. Online: <https://carnegieendowment.org/2022/09/20/russia-and-india-new-chapter-pub-87958>
- MITRA, S. K. (2009): Nuclear, Engaged, and Non-Aligned: Contradiction and Coherence India's Foreign Policy. *India Quarterly*, 65(1), 15–35. Online: <https://doi.org/10.1177/097492840906500103>
- MUKHERJI, B. (2021): When Will India's Economy Recover from Its Second COVID Wave? Economists are Split. *Fortune*, 2021. június 1. Online: <https://fortune.com/2021/06/01/india-economy-gdp-recovery-covid-second-wave>
- NAIK, J. A. (1995): *Russia's Policy Towards India. From Stalin to Yeltsin*. New Delhi: MD Publications.
- PANT, H. V. (2011): India's Relations with Iran: Much Ado about Nothing. *The Washington Quarterly*, 34(1), 61–74. Online: <https://doi.org/10.1080/0163660X.2011.534964>
- PRIYA, A. – DASH, S. – RANAWARE, K. (2021): The Truth About Oxygen Deaths During Covid Second Wave. *The Indian Express*, 2021. július 7. Online: <https://indianexpress.com/article/opinion/columns/covid-second-wave-oxygen-death-coronavirus-cases-7392219>
- RÁCZ A. (2024): Oroszország: az egykori kihívó magányossága. In VÖRÖS Z. – TARRÓSY I. (szerk.): *Átalakuló világrend. Az unipoláris pillanat vége?* Budapest: Ludovika, 153–179.
- RAGHUVANSHI, V. (2022): India to Boost Defense Spending by 13%, with Billions for New Weapons. *Defense News*, 2022. február 2. Online: www.defensenews.com/global/2023/02/02/india-to-boost-defense-spending-13-with-billions-for-new-weapons
- RÓMA Á. (2019): India és Kína farkasszemét néz a Doklam-fennsíkon. In SALÁT G. – SZAKÁLI M. – SZILÁGYI Zs. (szerk.): *Veszélyes vizeken*. Budapest: Typotex, 133–145.
- ROY, A. (2018): The Middle Class in India: From 1947 to the Present and Beyond. *Asian Politics*, 23(1), 32–37.
- SHAUMYAN, T. (2010): Russian–Indian Bilateral Cooperation. In STOB DAN, P. (szerk.): *India–Russia Strategic Partnership. Common Perspectives*. New Delhi: Institute for Defence Studies and Analyses, 149–164.

- SINGH, A. K. (2021): Why has India's „Necklace of Diamonds” Strategy in the Indian Ocean Region not been as Successful Compared to China's „String of Pearls” Strategy? *Manohar Parrikar Institute for Defense Studies and Analyses*, 2021. március 16. Online: <https://idsa.in/askanexpert/why-has-india-necklace-diamonds-strategy-indian-ocean-region>
- SINGH, V. S. R. (2015): Muslim Population Growth Slows. *The Hindu*, 2015. augusztus 25. Online: www.thehindu.com/news/national/Census-2011-data-on-Population-by-Religious-Communities/article61777196.ece
- TÁLAS P. (2021): A poszthegemoniális hatalmi rend „hegemónjáról”. *Nemzet és Biztonság*, 14(4), 2–3.
- TANDOM, R. (2018): India Needs 10 Million Jobs Per Annum Till 2030 To Counter Unemployment. *Business World*, 2018. február 26. Online: www.businessworld.in/article/India-Needs-10-Million-Jobs-Per-Annum-Till-2030-To-Counter-Unemployment-/26-02-2018-141808
- Times of India (2022): 75 Years, 75% Literacy: India's Long Fight against Illiteracy. *The Times of India*, 2022. augusztus 14. Online: <https://timesofindia.indiatimes.com/india/75-years-75-literacy-in-dias-long-fight-against-illiteracy/articleshow/93555770.cms>
- VÖRÖS Z. – HORVÁTH L. (2024): Dominancia és függés? – Kína az átalakuló nemzetközi térben. In VÖRÖS Z. – TARRÓSY I. (szerk.): *Átalakuló világrend. Az unipoláris pillanat vége?* Budapest: Ludovika, 37–60.
- VÖRÖS Z. – TARRÓSY I. (2024): Az átalakuló világrend és a pólusok elmélete. In VÖRÖS Z. – TARRÓSY I. (szerk.): *Átalakuló világrend. Az unipoláris pillanat vége?* Budapest: Ludovika, 11–35.
- White House (2017): *National Security Strategy of the United States of America*. Online: <http://nssarchive.us/wp-content/uploads/2017/12/2017.pdf>
- White House (2022): *National Security Strategy*. Online: www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2022/10/Biden-Harris-Administrations-National-Security-Strategy-10.2022.pdf
- World Bank (2023a): *GDP Growth (Annual %) – China, India*. Online: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?locations=CN-IN>
- World Bank (2023b): *GDP Per Capita, PPP (Current International \$) – China, India*. Online: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.CD?locations=CN-IN>
- World Bank (2023c): *GDP Per Capita PPP (Current International \$) – Afghanistan, Bangladesh, Bhutan, India, Maldives, Nepal, Sri Lanka, Pakistan*. Online: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.CD?locations=AF-BD-BT-IN-MV-NP-LK-PK>
- World Bank (2023d): *Population, Total – India*. Online: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?locations=IN>
- World Bank (2023e): *Life Expectancy at Birth, Total (Years) – India*. Online: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.LE00.IN?locations=IN>
- Worldometers (2022): *Coronavirus – India*. Online: www.worldometers.info/coronavirus/country/india